ILK O'SPIRINLIKDA IDENTIFIKATSIYA JARAYONINING HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLAR SHAKLLANISHIGA TA'SIRI

Pazliddinova Maftuna Sadriddin qizi
Email:maftunapazliddinova531@gmail.com
Tel:+998993265101

Annotatsiya. Ushbu tezisda ilk o'spirinlik davridagi eng muhim jarayon shaxsiy identifikatsiyaning psixologik mohiyati hamda bu jarayonning hayot haqidagi tasavvurlar shakllanishidagi ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: o'spirinlik, yosh davri, identifikasiya, o'z-o'zini anglash,shaxsiy qadriyatlar, ichki ziddiyatlar, rol chalkashkigi.

THE IMPACT OF THE IDENTIFICATION PROCESS IN EARLY ADOLESCENCE ON THE FORMATION OF LIFE PERCEPTIONS

Annotation. This thesis illuminates the psychological essence of personal identification as the most crucial process in early adolescence, as well as the significance of this process in the formation of life perceptions.

Keywords: adolescence, age period, identification, self-awareness, personal values, internal conflicts, role confusion.

Ilk o'spirinlik davri (taxminan 15-17 yosh) inson hayotining eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, bu davrda shaxsiyatning asosiy konturlari shakllanadi. Ushbu davrda identifikatsiya jarayoni – ya'ni o'zini boshqalar bilan solishtirish, o'xshashlik va farqlarni aniqlash orqali "men kimman?" degan savolga javob izlash – markaziy o'rin tutadi. Identifikatsiya nafaqat shaxsiy o'zlikni, balki hayotga nisbatan umumiy tasavvurlarni – maqsadlar, qadriyatlar, kelajak haqidagi tasavvurlarni ham belgilaydi. Ushbu tezisda ilk o'spirinlik davrining xususiyatlari, identifikatsiya jarayonining mohiyati va uning hayot tasavvurlari shakllanishidagi ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot E. Erikson, J. Marcia kabi psixologlarning nazariyalariga asoslanadi va o'spirinlarning ichki dunyosini tushunishga qaratilgan.

Ilk o'spirinlik davri biologik, psixologik va ijtimoiy o'zgarishlarning kesishgan nuqtasi bo'lib, o'spirinni bolalikdan kattalar hayotiga o'tish bosqichiga olib chiqadi. Biologik jihatdan pubertat jarayoni boshlanadi: gormonal o'zgarishlar tufayli jismoniy rivojlanish tezlashadi, bu esa o'spirinda o'z tanasiga nisbatan yangi his-tuyg'ularni uyg'otadi. Psixologik tomondan kognitiv qobiliyatlar rivojlanib, abstrakt fikrlash (J. Piaget nazariyasiga ko'ra, formal operatsiyalar bosqichi) paydo bo'ladi[3]. O'smir endi nafaqat konkret voqealarni, balki gipotetik vaziyatlarni ham tahlil qila oladi.

Ijtimoiy jihatdan tengdoshlar guruhi (peer group) ta'siri kuchayadi. Oiladan uzoqlashish va do'stlar bilan yaqinlashish kuzatiladi. Bu davrda o'smir o'zini jamiyatda "topish"ga intiladi, ammo ichki ziddiyatlar – masalan, mustaqillik va qaramlik o'rtasidagi kurash – kuchli bo'ladi. E. Eriksonning psixososyal rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bu bosqich "Identitet vs. Rollar chalkashligi" deb ataladi[1], ya'ni o'smir o'z o'rnini aniqlay olmagan taqdirda chalkashlikka tushadi. Ushbu xususiyatlar identifikatsiya jarayonini muqarrar qiladi, chunki o'smir o'zini dunyoda "joylashtirish" uchun tashqi modellarni izlaydi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Identifikatsiya – psixologiyada shaxsiyatning boshqalar bilan o‘xshashlik orqali o‘zini shakllantirish jarayoni bo‘lib, Z. Freyd tomonidan birinchi marta ta’riflangan. U o‘smirda o‘zini ideal modellarga (ota-ona, tengdoshlar, ommaviy axborot vositalaridagi personajlar) moslashtirish orqali amalga oshadi. Ilk o‘spirinlikda bu jarayon selektiv xususiyatga ega: o‘smir faqat ijobiy xususiyatlarni emas, balki o‘z ehtiyojlariga mos keladiganlarni tanlaydi.

J. Marcia identitet statuslari nazariyasida identifikatsiyani “exploration” (izlanish) va “commitment” (majburiyat) o‘lchovlari bilan izohlaydi[2]. O‘smir turli rollarni sinab ko‘radi (masalan, sportchi, o‘quvchi, yetakchi), keyin ulardan biriga sodiq qoladi. Bu jarayon ichki (o‘z qadriyatlarini aniqlash) va tashqi (ijtimoiy bosim) omillar ta’sirida kechadi. Identifikatsiya nafaqat shaxsiy, balki guruhiy bo‘lishi mumkin: o‘smir o‘zini ma’lum subkulturaga (masalan, musiqiy guruh muxlislari) mansub deb bilishi orqali o‘zligini mustahkamlaydi. Mohiyat jihatdan, identifikatsiya – bu o‘smirning “men” kontseptsiyasini qurish vositasi bo‘lib, u hayotning boshqa sohalariga ta’sir qiladi.

Identifikatsiya jarayoni hayot tasavvurlarini shakllantirishda asosiy rol o‘ynaydi, chunki u o‘smirga kelajak haqidagi tasavvurni “modellashtirish” imkonini beradi. Masalan, agar o‘smir o‘zini muvaffaqiyatli sportchi bilan identifikatsiya qilsa, uning hayot maqsadi sportdagi yutuqlarga qaratiladi; bu esa mehnatkashlik, intizom kabi qadriyatlarning shakllanishiga olib keladi. Aksincha, salbiy modellar (masalan, deviant tengdoshlar) hayotga nisbatan pessimistik tasavvurlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, muvaffaqiyatli identifikatsiya hayotiy rejalashtirishni yaxshilaydi. Masalan, Marcia nazariyasiga ko‘ra, “achieved identity” (erishilgan identitet) statusidagi o‘smirlar kelajak kasbini aniqroq tasavvur qiladi va depressiya darajasi past bo‘ladi[2]. Identifikatsiya orqali o‘smir hayotning ma’nosini izlaydi: “Men kim bo‘laman?”, “Hayotim qanday bo‘ladi?” degan savollar javob topadi. Bu jarayon ijtimoiy ta’sir bilan bog‘liq – ommaviy madaniyatdagi “muvaffaqiyat” modellari (ijtimoiy tarmoqlar, filmlar) o‘smirning dunyoqarashini shakllantiradi[4].

Agar identifikatsiya jarayoni buzilsa (masalan, rol chalkashligi), hayot tasavvurlari noaniq bo‘lib qoladi: o‘smir maqsadsizlik, umidsizlikni his qiladi. Shuning uchun pedagoglar va psixologlar uchun identifikatsiyani qo‘llab-quvvatlash (ijobiy modellar taqdim etish) muhimdir. Umuman, identifikatsiya hayot tasavvurlarini nafaqat shakllantiradi, balki ularni barqarorlashtirib, o‘smirni kattalar hayotiga tayyorlaydi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, ilk o‘spirinlikda identifikatsiya jarayoni shaxsiyat va hayot tasavvurlarining poydevori bo‘lib, o‘smirning kelajakdagi muvaffaqiyatini belgilaydi. Ushbu jarayonni tushunish va qo‘llab-quvvatlash oila, maktab va jamiyatning mas’uliyatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1.Erikson, E. H. (1968). “Identity: Youth and Crisis”. New York: W.W. Norton & Company.
2. Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. In J. Adelson (Ed.), “Handbook of Adolescent Psychology” (pp. 159–187). New York: Wiley.
3. Piaget, J. (1972). “Intellectual evolution from adolescence to adulthood” Human Development, 15(1), 1–12.
4. Kroger, J. (2007). “Identity Development: Adolescence Through Adulthood”. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
5. Steinberg, L. (2017). “Adolescence” (11th ed.). New York: McGraw-Hill Education.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.